

โครงการบรรยายทางวิชาการให้นักเรียนในพื้นที่ใกล้เคียงอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย

ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๑

แหล่งเตาสังคโลก เมืองศรีสัชนาลัย

แหล่งเตาสังคโลก เมืองศรีสัชนาลัย

เมืองศรีสัชนาลัย เป็นเมืองที่มีการผลิตภาชนะดินเผา “สังคโลก” เป็นจำนวนมาก จากการศึกษาทางโบราณคดีที่ผ่านมา พบร่องรอยของแหล่งเตาที่พบมากกว่า 200 แห่ง กระจายตัวอยู่ตามริมแม่น้ำยมทางตอนเหนือของเมืองศรีสัชนาลัย สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแหล่งเตาบ้านเกาะน้อย และกลุ่มแหล่งเตาบ้านป่ายาง

ความสำคัญของแหล่งเตาสังคโลกเมืองศรีสัชนาลัย

เป็นศูนย์กลางการผลิต “เครื่องสังคโลก” อันเป็นสินค้าเศรษฐกิจสำคัญในการส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน ในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา

พัฒนาการของเครื่องสังคโลก

1. ระยะต้น

ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ราชวงศ์หมีงเข้าควบคุมระบบการค้าอย่างเข้มงวด และมีการลดปริมาณการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากจีนจนเกิดการขาดแคลน ทำให้การคิดริเริ่มผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้เองของเมืองต่างๆ โดยแว่นแคว้นสุโขทัยนั้นปรากฏหลักฐานการก่อสร้างแหล่งเตาขึ้นที่บริเวณบ้านเกาะน้อย เมืองศรีสัชนาลัยเป็นแห่งแรก โดยรับแรงบันดาลใจจากเครื่องเคลือบสีเขียวและสีน้ำตาลจากจีนในสมัยราชวงศ์หมิงตอนต้น

2. ระยะกลาง

ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ราชวงศ์หมีงยังคงควบคุมระบบการค้าและมีอิทธิพลต่ออาณาจักรได้เหวียด (เวียดนาม) อาณาจักรได้เหวียดได้รับเอกราชจากจีนและเร่งพัฒนาเครื่องปั้นดินเผา ทำให้เครื่องสังคโลกของสุโขทัยได้รับอิทธิพลจากเวียดนาม จนสามารถพัฒนาการเคลือบสีเขียวและการเขียนลวดลายสีดำ ในช่วงสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ถึงสมัยพระบรมไตรโลกนาถ

3. ช่วงขาดตอน

เป็นช่วงที่เมืองศรีสัชนาลัยเกิดสงคราม เนื่องจากเป็นเมืองคั่นกลางระหว่าง 2 แคว้นแคว้น ได้แก่ ล้านนา (ทางเหนือ) และกรุงศรีอยุธยา (ทางใต้) โดยเกิดการแย่งชิงเมืองศรีสัชนาลัยขึ้น จนในที่สุดเมืองศรีสัชนาลัยตกเป็นเมืองขึ้นของล้านนา ในสมัยพญาติโลกนาถ เมื่อปี พ.ศ. 2003 และเรียกเมืองศรีสัชนาลัยว่า “เมืองเชียงขึ้น” เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้การผลิตสังคโลกของเมืองศรีสัชนาลัยได้ยุติลง

4. ระยะปลาย

ปีพ.ศ. 2017 พระบรมไตรโลกนาถกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้มาตีเมืองศรีสัชนาลัยคืนจากแคว้นล้านนา และเริ่มฟื้นฟูการผลิตสังคโลกอีกครั้ง มีการสร้างแหล่งเตาเพื่อผลิตขึ้นมาใหม่คือ กลุ่มเตาบ่านปายาง เพื่อเป็นสินค้าส่งออก แต่คุณภาพมีความแตกต่างกับในระยะกลางอย่างชัดเจน และมีการเลียนแบบเครื่องปั้นดินเผาจากเวียดนาม จนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 ให้แก่อาณาจักรตองอู (พม่า) ในสมัยพระมหาจักรพรรดิเมื่อพ.ศ. 2112 การผลิตสังคโลกที่เมืองศรีสัชนาลัยจึงยุติอย่างถาวร

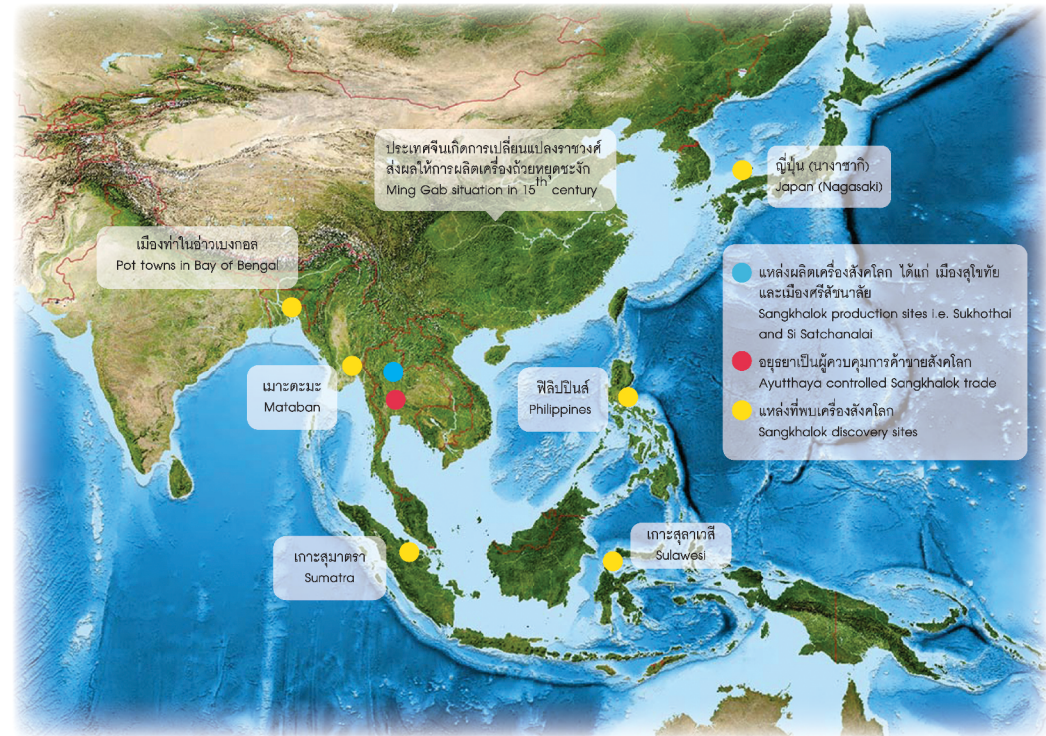
การค้าสังคโลก

เครื่องสังคโลกจากเมืองศรีสัชนาลัยมีการเริ่มผลิตในสมัยสุโขทัย และเริ่มผลิตเพื่อเป็นสินค้าส่งออกในสมัยอยุธยา (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22) รวมระยะเวลาราว 200 - 250 ปี จนกลายเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเวลานั้น

จากการค้นพบเครื่องสังคโลกเป็นจำนวนมากตามแหล่งโบราณคดี และแหล่งเรืออัปปางในอ่าวไทย เช่น เรือคราม เรือพทยา เรือประแสร์ ตลอดจนในแหล่งโบราณคดีของต่างประเทศ เช่น ประเทศฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และญี่ปุ่น

ในประเทศญี่ปุ่น พบหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความนิยมเครื่องสังคโลกเป็นอย่างมาก และนำไปใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญ คือ พิธีชงชา และมีชื่อเฉพาะเป็นภาษาญี่ปุ่นว่า “ซังโกโรกุ” โดยมีเมืองนางาซากิ เป็นเมืองท่าที่สำคัญในการค้าเครื่องสังคโลก

ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงพุทธศตวรรษที่ 23 การค้าเครื่องสังคโลกถูกแทนที่ด้วยเครื่องถ้วยจีนที่กลับมาผลิตเพื่อส่งออกอีกครั้ง

เส้นทางการค้าเครื่องสังคโลกมีอยู่ 2 เส้นทาง คือ

1. เส้นทางตะวันตก ผ่านเมืองเมาะตะมะ ประเทศพม่า
2. เส้นทางใต้ ผ่านกรุงศรีอยุธยา ออกทะเลด้านอ่าวไทย

ลักษณะและประเภทของเตาสังคโลก

จากการศึกษาทางโบราณคดีที่ผ่านมา พบว่ารูปแบบของเตาสังคโลกสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทตามวิธีการเผาที่บังคับให้ความร้อนไหลผ่าน

เตาเผาชนิดให้ความร้อนไหลผ่านในแนวตั้ง
(Updraft Klin Type)

เตาเผาชนิดให้ความร้อนไหลผ่านในแนวนอน
(Crossdraft Klin Type)

รู้หรือไม่

คุณภาพของภาชนะดินเผาขึ้นอยู่กับเตาเผา?

ในกระบวนการเผาภาชนะ ลักษณะและประเภทของเตาเผาจะก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญในการผลิตภาชนะดินเผา โดยเตาเผาที่สามารถควบคุมความร้อนหรืออุณหภูมิที่สูงให้ได้ จะทำให้คุณภาพของเนื้อภาชนะดินเผานั้น มีคุณภาพที่ดีกว่าเตาเผาที่ไม่สามารถควบคุมอุณหภูมิได้

เนื้อดินของภาชนะดินเผาที่ได้จากกระบวนการเผาสามารถ แบ่งได้ 3 ประเภท คือ Earthenware Stoneware และ Porcelain

Earthenware : ภาชนะดินเผาเนื้ออ่อน มีลักษณะเนื้อดินหยาบและมีความพรุน เผาในอุณหภูมิต่ำกว่า 1,100 องศาเซลเซียส แตกหักง่าย

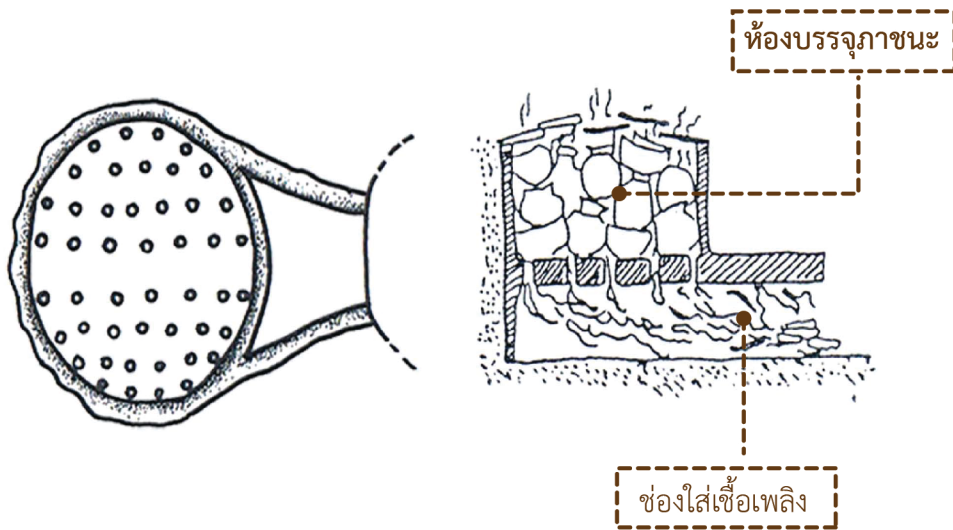
Stoneware : ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง มีลักษณะเนื้อดินทั้งแบบหยาบและแบบละเอียด เผาถึงจุดสุกตัว เวลาเคาะจะมีเสียงกังวาล เนื้อแน่น ของเหลวจะไม่สามารถไหลซึมได้ จะใช้อุณหภูมิในการเผาที่สูงกว่า 1,200 องศาเซลเซียส

Porcelain : ลักษณะเนื้อภาชนะดินเผา ประเภทนี้จะละเอียด สีขาว มีคุณสมบัติโปร่งแสง เนื้อบาง ไม่ดูดซึมน้ำ ดัดเคาะจะมีเสียงใส กังวานมาก เผาด้วยอุณหภูมิ 1,280-1,350 องศาเซลเซียส หรือ 1,300-1,450 องศาเซลเซียส

เตาเผาชนิดให้ความร้อนไหลผ่านในแนวตั้ง (Updraft Klin Type)

เตาตะกรับ

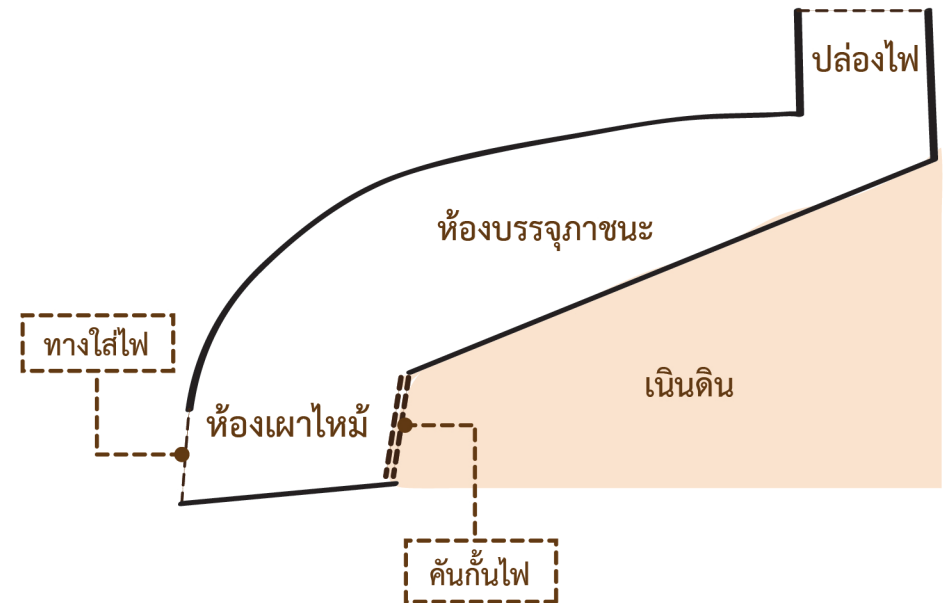

เตาตะกรับ เป็นเตาเผาชนิดระบายความร้อนไหลผ่านตามแนวตั้งหรือแนวตั้ง ให้ความร้อนไม่เกิน 900 องศาเซลเซียส ลักษณะเตามีรูปร่างกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 1-2 เมตร แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ห้องบรรจุภาชนะตอนบนเป็นแผ่นดินเหนียวเจาะรูกลม เพื่อระบายความร้อน และห้องใส่ไฟอยู่ข้างล่าง

เตาเผาชนิดให้ความร้อนไหลผ่านในแนวนอน (Crossdraft Klin Type)

เตาประทุน

เตาประทุน เป็นเตาเผาชนิดระบายความร้อนไหลผ่านตามแนวนอน ลักษณะเตามีรูปร่างรี ก่อหลังคาโค้งบรรจุภาชนะคล้ายเรือประทุน ตั้งอยู่บนพื้นลาดเอียง 10 - 13 องศา แบ่งโครงสร้างได้ 3 ส่วน ได้แก่ ่องใส่ไฟ/ห้องเผาไหม้ ห้องบรรจุภาชนะ และ ปล่องไฟ

เตาตะกรับ

เตาประทุน

พัฒนาการของเตาสังคโลกศรีสัชนาลัย

จากการศึกษาแหล่งเตาสังคโลกเมืองศรีสัชนาลัยที่ พบว่าเตาระบายความร้อนแบบแนวนอนมีรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งแสดงถึงพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยี โดยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเตาใต้ดินและกลุ่มเตาบนดิน

เตาใต้ดิน : จะพบตามริมฝั่งแม่น้ำเป็นการเผาภาชนะโดยการขุดและถมดินขึ้นมาให้เป็นเนินแล้วขุดเข้าไปสร้างเป็นโพรงเพื่อเผาภาชนะ ต่อมามีการใช้ดินเหนียวพอกเข้าไปเพื่อสร้างความแข็งแรงให้แก่ตัวเตาเผา

เตาบนดิน : ช่างได้มีการเรียนรู้จากประสบการณ์ในเรื่องความชื้น ซึ่งเป็นปัจจัยในการกำหนดเรื่องความแข็งแรงของเตา จึงมีการย้ายเตาเผาจากริมแม่น้ำ มาสร้างในบริเวณที่สามารถควบคุมความชื้นได้ดีขึ้น ในระยะแรกมีการพอกดินเหนียวเหมือนเตาใต้ดิน แต่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการในการผลิตที่เน้นคุณภาพและปริมาณของผลิตภัณฑ์ จึงเริ่มมีการสร้างผนังกันไฟ รวมทั้งนำวัสดุอย่างอิฐเข้ามาเพิ่มความแข็งแรงของเตา ทำให้เตาศรีสัชนาลัยในระยะหลังมีการใช้อิฐมาเป็นวัสดุในการทำผนัง

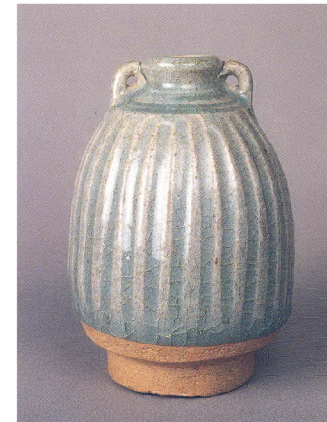
แหล่งเตาสังคโลก : กลุ่มเตาบ้านเกาะน้อย

ห่างจากกำแพงเมืองศรีสัชนาลัยไปทางทิศเหนือประมาณ 4 กิโลเมตร ปัจจุบันสำรวจพบแหล่งเตาจำนวน 120 เตา พบกระจายตัวบนที่ราบริมฝั่งแม่น้ำยมด้านทิศตะวันตก เป็นแนวยาวประมาณ 1.5 กิโลเมตร ปัจจุบันจัดแสดงในรูปแบบพิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง 2 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ศึกษาและอนุรักษ์เตาสังคโลกหมายเลข 61 และ ศูนย์ศึกษาและอนุรักษ์เตาสังคโลกหมายเลข 42

ผลิตภัณฑ์จากแหล่งเตากลุ่มนี้ จะมีลักษณะเด่นในเรื่องของการตกแต่งที่รับรูปแบบมาจากจีนและเวียดนาม โดยเฉพาะ เครื่องถ้วยเคลือบสีเขียวไข่กาหรือเซลาดอน (celadon) ตกแต่งลวดลายด้วยการขีดและขูดลายในเนื้อดินแล้วเคลือบทับ คล้ายคลึงกับเครื่องถ้วยจีนจากเตาหลงฉวน

12

ผลิตภัณฑ์กลุ่มเตาบ้านเกาะน้อย

13

แหล่งเตาสังคโลก : กลุ่มเตาบ้านป่ายาง

ห่างจากกำแพงเมืองศรีสัชนาลัยไปทางทิศเหนือประมาณ 500 เมตร ปัจจุบันสำรวจพบแหล่งเตาจำนวน 26 เตา ซึ่งมีลักษณะเป็นเนินดินกระจายตัวอยู่บนที่ราบริมแม่น้ำยม โดยเกือบทั้งหมดเป็นเตาที่ก่อด้วยอิฐบนเนินดิน

ผลิตภัณฑ์จากแหล่งเตากลุ่มนี้ ได้แก่ เครื่องประดับสถาปัตยกรรม เช่น ช่อฟ้า ใบระกา บราลี และ ถ้วย ชาม รวมถึงตุ๊กตาดินเผา รูปบุคคล มกร และยักษ์

ลักษณะเด่นของการตกแต่งภาชนะในกลุ่มเตานี้ คือ การตกแต่งด้วยลายขีดขีดเป็นเส้นไขว่กัน การทำภาชนะเคลือบสองสี แต่น้ำเคลือบจะไม่เนียนเหมือนกับภาชนะจากกลุ่มเตาบ้านเกาะน้อย

ผลิตภัณฑ์กลุ่มเตาบ้านป่ายาง

ขั้นตอนการผลิตเครื่องสังคโลก

การเตรียมวัตถุดิบ

เตรียมดินขาว ดินเหนียว และดินเชื้อ
มาผสมเพื่อลดความเหนียว
และช่วยในการถ่ายเทอากาศเวลาเผา

การปั้นขึ้นรูป

นำดินที่ผสมวางบนแป้นหมุนเพื่อ
ช่วยในการขึ้นรูป โดยอาจจะใช้มือ
หรือเครื่องมือต่างๆ มาช่วยในขั้นตอนนี้
จากนั้นนำไปวางพักเพื่อให้เกิด การคายน้ำ

การตกแต่งผิว

สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การกดประทับ
การขีดขีด การปั้นแปะ การเขียนสี
การเขียนลวดลายต่าย หรือการเคลือบ

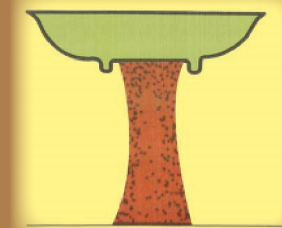
การเผาภาชนะดินเผา

เครื่องสังคโลกจากเตาเผาเมืองศรีสัชนาลัย
จะเป็นการเผาเพียงครั้งเดียว โดยจะ
ชุบน้ำเคลือบแล้วนำไปวางเรียงใน
ห้องบรรจุภาชนะ ซึ่งการเผาเช่นนี้อาจ
ทำให้ภาชนะบางส่วนปรากฏรอยดำหนิ
เพราะเกิดการบิดเบี้ยวบ้าง

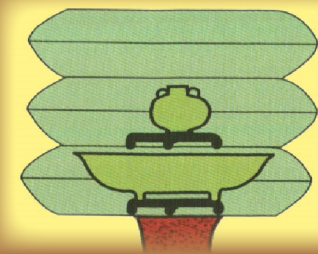
รู้หรือไม่ : การจัดเรียงภาชนะในเตาเป็นกระบวนการสำคัญ ?

ในการจัดเรียงภาชนะดินเผาในห้องบรรจุภาชนะนั้น เพื่อคุณภาพของ
สังคโลกจะมีการนำ “กี้” เข้ามาช่วยในการจัดเรียง
กี้ เป็นอุปกรณ์เสริมในการช่วงเรียงภาชนะในเตาเผา มี 2 รูปแบบ ได้แก่

กี้ท่อ

เป็นท่อนทรงกระบอก
มีรูตรงกลางปลายผายเล็กน้อย
เพื่อให้วางตั้งได้อย่างมั่นคง

กี้บนน้ำอ้อย

เป็นแผ่นดินเหนียว รูปร่างกลมแบน
มีขาเล็ก 3-8 ขา ใช้เพื่อวางคั่น
ภาชนะแต่ละใบ

ความหมายของลวดลายที่ปรากฏบนเครื่องสังคโลก

ลวดลายที่ปรากฏบนเครื่องสังคโลกส่วนมากมีคติความหมายตามความเชื่อของจีน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ กลุ่มลายพันธุ์ไม้ และ กลุ่มลายประกอบ

กลุ่มสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

ปลาคู่

เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ลายปลาคู่ถูกใช้ตกแต่งในเครื่องถ้วยมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นของจีน

หอยสังข์

เป็นลายมงคลตามความเชื่อทางพุทธศาสนาและเป็นหนึ่งในลายมงคล 108 ที่ปรากฏในรอยพระพุทธรบาท

กลุ่มลายพันธุ์ไม้

ดอกบัว

เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ความบริสุทธิ์ และเป็นหนึ่งในลายมงคลของพุทธศาสนา

ดอกเบญจมาศ

เป็นสัญลักษณ์ของฤดูร้อน ชาวจีนเชื่อว่าเป็นเครื่องหมายของการมีอายุยืน

กลุ่มลายประกอบ

ลายก้านขด

เป็นลายที่ใช้คั่นระหว่างช่องไฟหรือลายสำคัญ ไม่ทราบต้นกำเนิดที่ชัดเจน แต่พบในภาชนะดินเผาของจีนมาก่อน

แหล่งเรียนรู้เพิ่มเติม

Facebook

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย
หน่วยงานราชการ
5.5 พัน คนถูกใจเพจนี้

👍 ถูกใจ

YouTube

YouTube

หน้าแรก
มาแรง
การติดตาม

คลังวิดีโอ
ประวัติการเข้าชม
ดูภายหลัง
วิดีโอที่ซ่อน

"เรื่องเมืองไทย" ตอน "สังคโลกสุโขทัย"
krajokhodan • การดู 7.8K ครั้ง • 3 ปีที่ผ่านมา
เรื่องเมืองไทย" ตอน "สังคโลกสุโขทัย" ออกอากาศวันที่ 17 พ.ค. 2558

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
สัญญา ขันทุลา • การดู 21K ครั้ง • 3 ปีที่ผ่านมา
เมืองศรีสัชนาลัยเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีจ...

สารคดีแนะนำโบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ศรีสัชนาลัย
thai_culture thai_culture • การดู 4K ครั้ง • 2 ปีที่ผ่านมา
สารคดีแนะนำโบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ศรีสัชนาลัย.

เอกสารอ้างอิง

1. กรมศิลปากร. รายงานการขุดค้นเตาทุเรียงหมายเลข 61, 176, และ 178. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2530
2. กรมศิลปากร. โบราณคดีสีคราม. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร , 2531
3. กรมศิลปากร. รายงานทางวิชาการเพื่อพิจารณาประกอบการจัดทำแผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2533
4. กฤษฎา พินศรีและคณะ. เครื่องถ้วยสุโขทัย พัฒนาการเครื่องถ้วยไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2535
5. ปวิรรต ธรรมาปริชากร. เอกสารประกอบการอบรมทางวิชาการเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, 2561
6. พัชรีย์ สาริกบุตร. เทคโนโลยีสมัยโบราณ. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (วังท่าพระ), 2532